

HAL
open science

**ΔΥΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΙΑ
ΠΟΛΥΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗ ΜΥΡΤΩ ΣΦΑΙΡΟΥ**

Eleonora Santin

► **To cite this version:**

Eleonora Santin. ΔΥΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΙΑ ΠΟΛΥΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗ ΜΥΡΤΩ ΣΦΑΙΡΟΥ. Θεσσαλικό Ημερολόγιο, 2022, 81, pp.157-160. <hal-03920394>

HAL Id: hal-03920394

<https://hal.science/hal-03920394>

Submitted on 3 Jan 2023

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire HAL, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ELEONORA SANTIN

**ΔΥΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΙΑ ΠΟΛΥΚΡΑΤΟΥΣ
ΚΑΙ ΤΗ ΜΥΡΤΩ ΣΦΑΙΡΟΥ**

Μετάφραση από τα ιταλικά
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΟΛΕΖΕ
Επιμέλεια: **ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΠΟΛΕΖΕ**

Συνεχίζοντας τη μετάφραση των θεσσαλικών επιγραμμάτων από τη διδ. διατριβή της κ. Eleonora Santin,¹ θα παρουσιάσουμε άλλα δύο επιγράμματα: του Αγία Πολυκράτους και της Μυρτώ Σφαιρού.

1) Το επίγραμμα του Αγία Πολυκράτους.²

Το ταφικό μνημείο προέρχεται από τη Δημητριάδα και φυλάσσεται στο Μουσείο του Βόλου (αρ. 218). Καλύπτεται από λευκόγκριζο μάρμαρο, πιθανόν σε σχήμα ναΐσκου, με χρωματιστά στολίδια και φέρει μία επιγραφή χαραγμένη με επιφανειακή χάραξη στη μετώπη του επιστυλίου. Η διάταξη του κειμένου είναι η ακόλουθη: στα αριστερά, σε 2 στίχους, γραμμένους με χαρακτήρες ελαφρώς πιο μεγάλους, διαβάζουμε το όνομα Ηγησί(σ)τρατος Δερκύλου, δίπλα σ' αυτό, πάνω σε 5 στίχους που αντιστοιχούν σε άλλους τόσους στίχους είναι χαραγμένο το επίγραμμα για τον Αγία Πολυκράτους, του οποίου το όνομα και το πατρώνυμο είναι τοποθετημένα στα δεξιά, σε αντιστοιχία με τον τελευταίο στίχο, *extra metrum*.

Σύμφωνα με τον Αρβανιτόπουλο χρονολογείται το 250 π.Χ., ενώ κατά τον Peek στις αρχές 3ου αι. π.Χ.

Βιβλιογραφία: έκδοση, Θεανώ Απ. Αρβανιτοπούλου, *Πολέμων*, 2 (1934-40) 12-22, αρ. 1 (εικ. 1-3, σ. 14-15)· W. Peek, *Gnomon*, 14 (1938) 472-477· W. Peek, *Mnemosynon Wiegand*, 38-40, αρ. 4· GV 1748· Mickey 31.

Ἡγησί(σ)τρατος Δερκύλου 4	σῶμα μὲν Ἦφαιστος κατενήρατο, κάλπικς ἔχει δέ ὀστέα μου· θνήσκω δέ οὐ νόσωι, ἀλλὰ τύχηι, φῶρας τρεψάμενος. Νέμεσις δέ με, δαίμονος αἴσα [-----] Μορφή δ' ἦδε μοί ἐστι· Πολυκράτεος δ' ἐγενήθην πατρός, ἀτάρ μήτηρ Ἦγελοχίς μ' ἔτεκεν. Ἁγίας Πολυκράτους.
-------------------------------------	---

Στην μεταγραφή αναπαράγεται η διάταξη του κειμένου στην πέτρα.

«Ηγησίστρατος Δερκύλου.

Το σώμα το κατέστρεψε ο Ἦφαιστος και μία τεφροδόχος περιέχει τα οστά μου.

1. Eleonora Santin, *Studi sull' epigramma funerario Greco*, Roma 2005-2006.

2. Eleonora Santin, *ό. π.*, σ. 152-154.

Πεθαίνω όχι εξαιτίας κάποιας ασθένειας, αλλά εξαιτίας μιας αντίξοης τύχης αφού έτρεψα σε φυγή ληστές. Η νέμεσις είναι θεά..... Αυτή είναι η εξωτερική μορφή μου. Γεννήθηκα από τον πατέρα μου Πολυκράτη και με έφερε στον κόσμο η μητέρα μου Ηγελοχίς.

Αγίας Πολυκράτη».

Μέτρο: Τρία ελεγειακά δίστιχα από τα οποία λείπει το δεύτερο πεντάμετρο, το οποίο υπονοείται από την παρουσία των δύο συνεχόμενων εξάμετρων και από την απουσία λογικής σύνδεσης ανάμεσα στο τέλος του 3ου στίχου και στην αρχή εκείνου που φαινομενικά είναι ο 4ος στίχος, αλλά στην πραγματικότητα είναι ο 5ος. Ορθά ο Αρβανιτόπουλος υπέθεσε ότι ο λιθοξόος παρέλειψε τον 4ο στίχο καθώς αντέγραψε λανθασμένα από κάποιο χειρόγραφο. Μία τέτοια παράλειψη συμβάλλει στην ενίσχυση της άποψης ότι ποιητής και λιθοξόος δύσκολα θα μπορούσαν να είναι το ίδιο πρόσωπο. Συμπεραίνουμε, επίσης, ότι αυτοί που παρήγγειλαν το έργο ή δεν ενδιαφέρονταν να χαραχθεί ορθά η επιγραφή ή ήταν ανάκανοι, ακόμη και αναλφάβητοι για να παρατηρήσουν την έλλειψη ενός ολόκληρου στίχου.

Σε κάθε περίπτωση, το κενό αυτό, στην επιγραφή για τον Αγία, επιτρέπει την ανακατασκευή των αιτιών σύνταξης του ποιήματος και της επιγραφής, σχιαγραφώντας αυτόν που έπρεπε να είναι ο τυπικός διαχωρισμός των ευθυνών μεταξύ των δημιουργών του τελικού προϊόντος: με παραγγελία ενός ενδιαφερομένου, συνήθως ενός συγγενούς, ένας ποιητής συνέθετε και έγραφε το επίγραμμα βασιζόμενος σε ένα φθαρτό βοήθημα και ένας λιθοξόος ασχολούνταν με τη χάραξη του κειμένου. Πάντως, η σύμπτωση αυτών των δύο ρόλων ήταν κάτι που αποτελούσε εξαίρεση.

Θέματα: η τελετουργία της ταφής. Η έκφραση «το σώμα το κατέστρεψε ο Ήφαιστος και μία τεφροδόχος περιέχει τα οστά του», μας παρέχει μία ασυνήθιστη και οπωσδήποτε ενδιαφέρουσα πληροφορία σχετική με το τυπικό του ενταφιασμού: το σώμα του Αγία δεν ενταφιάστηκε αλλά αποτεφρώθηκε, και ό,τι απέμεινε από εκείνο τοποθετήθηκε σε μία τεφροδόχο (κάλπιν).

Η αιτία του θανάτου. Το επίγραμμα υποδεικνύει με ακρίβεια την αιτία του θανάτου, ένα δεδομένο στο οποίο η ταφική ποίηση, γενικώς, στέκεται μόνο με φευγαλέους γενικούς υπαινιγμούς. Η αιτία του θανάτου συχνά δηλώνεται και για προφανείς λόγους, στις ωδές, για πεσόντες στη μάχη ή για γυναίκες που πέθαναν κατά τον τοκετό. Σε κάποιες συνθέσεις αναφέρεται σε μία γενική νόσο ή σε κάποιον βίαιο θάνατο χωρίς, ωστόσο, να διευκρινίζονται οι αιτίες.

Σπανίως, λοιπόν, στις επιτύμβιες ωδές αναφέρονται οι αιτίες του θανάτου,³ ενώ η *Ελληνική Ανθολογία* προσφέρει ένα πανόραμα πλουσιότερων και ποικίλων αναφορών, όπου η τάση προς το ιδιαίτερο, το συναρπαστικό και το μακάβριο ενέπνευσε πολλούς ποιητές να δημιουργήσουν φανταστικές ιστορίες για φυσιολογικούς θανάτους και για θανάτους από ατυχήματα ή βίαιους.

Στοιχεία δομικά και τυπολογικά: Για την επιγραφή αυτή, πρέπει να συζητηθεί κατά προτεραιότητα η διάταξή της στην πέτρα, στην οποία, σημειωτέον, συνυπάρχουν 2 κύρια ονόματα, ένα πάνω αριστερά, γραμμένο με μεγαλύτερα γράμματα, *Ηγη-*

3. Βλ. παρεπιπτόντως το μακροσκελές ποίημα του Λευκίου - Μινικίου Ανθήμου (GV 1166, Σμύρνη 3ος αι. π. Χ.), σ. 20-23.

σίστρατος Δερκύλου, και ένα κάτω δεξιά, Αγίας Πολυκράτους. Από τα δεδομένα του κειμένου προκύπτει καθαρά ότι η επιγραφή αναφέρεται στον τελευταίο, και συνεπώς τίθεται το πρόβλημα της ταυτότητας του Ηγησιστράτου και της χρονολόγησης της επιγραφής που τον μνημονεύει. Μολονότι ο τύπος των γραμμάτων είναι ελαφρώς μεγαλύτερος από εκείνον του έμμετρου μέρους, το χέρι, τουλάχιστον από τη φωτογραφία του Αρβανιτόπουλου, φαίνεται πως είναι το ίδιο, και μάλλον η χρονολογική διαφορά είναι μηδαμινή ή αρκετά μικρή. Η διάταξη του κειμένου, το *ductus*, η ονομαστική πτώση των ονομάτων των αναφερόμενων προσώπων αμφότερα με το πατρώνυμο χωρίς το εθνικό, μας οδηγούν στη σκέψη ότι η επιγραφή, στο σύνολό της, αφιερώθηκε σε δύο πολίτες της Δημητριάδας, οι οποίοι θάφτηκαν μαζί, και ήταν ενωμένοι αν όχι με δεσμούς συγγένειας, από την πλευρά της μητέρας, τουλάχιστον με έναν δεσμό φιλίας, καθώς πέθαναν κάτω από τις ίδιες συνθήκες, ή σε μικρή χρονική απόσταση ο ένας από τον άλλον. Δύσκολα θα έβλεπα στον Ηγησίστρατο τον δημιουργό του επιγράμματος, καθώς στις σπάνιες περιπτώσεις κατά τις οποίες υπογράφει το έργο του, το κάνει στη γενική ή με τη μορφή «ο δείνα έγραψε».

Η ωδή είναι γραμμένη στο πρώτο πρόσωπο και φαίνεται να την απαγγέλει ο νεκρός.

- Κατενήρατο, βλ. *Οδύσεια* 11, 519.

- κάλις: μία έμμεση ένδειξη για την πρακτική του ενταφιασμού διαμέσου του όρου «τεφροδόχος» συναντούμε, επίσης, στον 5ο στίχο ενός ζεύγους επιγραμμάτων, εν μέρει⁴ «διδύμων» στις GV 1263 και 1265 (Παντικάπαιον, II-I π. Χ.) και σε ένα ποίημα του Ροδίου του τέλους του III αι. π. Χ. (GV 920.2).

- ατάρ: σχετικά με τη χρήση αυτού του συνδέσμου, μόνο στην περίπτωση αυτή στις έμμετρες θεσσαλικές επιγραφές του 4ου και 3ου αι. π.Χ.. βλ. Mickey, σ. 127.

- Για το νόημα του 4ου στίχου, ο Αρβανιτόπουλος πρότεινε «ώλεσε, πρίν τιμής και χάριτός τι λαχείν».

- μορφή δ' ήδε μοί έστι, είναι πιθανόν η έκφραση να αναφέρεται σε κάποια χαμένη απεικόνιση του εχθρού που υπήρχε στο μνημείο.

2) Το επίγραμμα της Μυρτώς Σφαίρου.⁵

Στήλη από τη Δημητριάδα η οποία φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βόλου (:). Σύμφωνα με τον Αρβανιτόπουλο η επιγραφή χρονολογείται λίγο πριν από το 217 π.Χ., ενώ κατά τον Peek είναι του 3ου/2ου αι. π.Χ.

Βιβλιογραφία: Α. Σ. Αρβανιτόπουλος, *Θεσσαλικά Μνημεία*, εν Βόλω 1909, 430 κ.εξ. αρ. 181· GV 1390· Peek, *Grabgedichte* 221· Mickey 34. Πρβ. McDevitt 875.

Μυρτώ / Πηλουσιώτι / χαίρε

4. Τα επιγράμματα είναι παρόμοια στους 2 πρώτους στίχους, έπειτα διαφοροποιούνται ως προς την καταγραφή των δεδομένων των προσώπων με τις διαφορετικές εμπειρίες ζωής, και στη σύνθεση του σχετικού επαίνου. Το λεξιλόγιο, όμως, είναι ουσιαστικά το ίδιο. Ένα παρόμοιο ζεύγος επιτύμβιων ποιημάτων, με διαφορετικούς αποδέκτες, που συναντούμε σε 2 διαφορετικά μέρη, αποτελείται από το GV 132, για τον Πολυάθλιο γεωργό από τη Μίσκαμο της Φρυγίας (2ος/3ος αι. π.Χ.) και το GV 133 για την ιέρεια της Αρτέμιδας Τατία (Γαλατεία, 2ος/3ος αι. μ.Χ.).

5. Eleonora Santin, *ό. π.*, σ. 154-155.

Νειλογενής Μυρτώ, Σφαίρου / μήτηρ Θεοδώρου,⁶
 Χαίρε καί ἴλεος ἔσσο / [τ]εῶι τέκνωι, ὄμ' πόκ[α] ἔθράψω.

στ. 2 πόκ[α] δωρικώς, ὄχι πότε, ὅπως ἔγραψε ο Ρеек και πότ' ο Αρβανιτόπουλος.

«Μυρτώ από το Πηλούσιον χაίρε.

Μυρτώ, που γεννήθηκες κατά μήκος των οχθών του Νείλου, κόρη του Σφαίρου χაίρε μητέρα του Θεοδώρου. Να είσαι καλοπροαίρετη απέναντι στον γιο σου τον οποίο κάποτε ανέθρεψες».

Μέτρο: ένα ελεγειακό δίστιχο. Θέματα: τιμή και στοργή των παιδιών προς τους γονείς.⁷

Το επίγραμμα είναι αφιερωμένο από τον Θεόδωρο στη μητέρα του Μυρτώ, η οποία καταγόταν από το Πηλούσιο και εγκαταστάθηκε στη Δημητριάδα. Παρατηρούμε επιμονή στην ελληνο-αιγυπτιακή καταγωγή της νεκρής (Πηλουσιώτι, Νειλογενής).

Δομικά και τυπολογικά στοιχεία: Μετά από έναν χαιρετισμό σε πεζό λόγο, ακολουθεί ένας άλλος χαιρετισμός σε στίχους, με αλλαγή της πτώσης, δηλαδή κλητική και δοτική κατηγορηματική στο μέρος του πεζού λόγου, ενώ μόνο κλητική ή ονομαστική στον έμμετρο λόγο.

- Θεοδώρου· η πρόταση του Αρβανιτόπουλου (θεοδώρου) δεν έχει κάποιο λογικό νόημα. Η διάταξη του κειμένου συνδέει μεταξύ τους το Νειλογενής Μυρτώ και Σφαίρου αντίστοιχης προέλευσης όνομα και πατρώνυμο της νεκρής και συνδέει τη λέξη μήτηρ με το όνομα Θεοδώρου, καθώς το όνομα του γιου αναφέρεται στον δεύτερο στίχο του αφιερωτή του μνημείου.

6. Κατά τον Αρβανιτόπουλο στον στ. 1 *θεοδώρου*.

7. Βλ. τα υπ' αρ. 37, 50, 70 και 78 επιγράμματα.